

Læknar eru hvattir til að koma ábendingum um efni á framfæri við ritstjórn eða pistlahöfund.

Fyrstu siðareglur lækna og fyrstu lög Læknafélags Íslands

Hinn 14. janúar 2018 fagna læknar þeim merka áfanga að Læknafélag Íslands verður aldargamalt. Í pistli þessum verður fjallað um fyrstu siðareglur lækna og lög Læknafélags Íslands eins og um hvoru tveggja er fjallað á síðum *Læknablaðsins*.

Heimildir sýna að stofnun Læknafélags Íslands átti sér allnokkurn aðdraganda. Raunar benda heimildir til þess að árið 1898 hafi 9 læknar sem voru samankomnir á læknafundi stofnað *Hið íslenska læknafélag*. Lög voru samþykkt fyrir félagið og reglur um bróðurlega samvinnu milli lækna (*Codex ethicus*). Félagið starfaði þó aldrei. Tímaritið *Eir – Mánaðarrit handa alþýðu um heilbrigðismál*, sem gefið var út um tveggja ára skeið, 1899 og 1900, má rekja til þessarar félagsstofnunar þó félagið hefði ekkert með útgáfu þess að gera.¹

Hinn 16. maí 1915 var að tilhlutan landlæknis héraðslæknafundur á Austurlandi. Þar voru meðal annars ræddar siðareglur og ályktað: *Fundurinn álitur rangt, að læknar ráði sig í héruð, þar sem héraðslæknir er fyrir, ef engar sakir eru sannaðar á hann í embættisfærslu hans. Jafnframt skorar fundurinn á Læknafélag Reykjavíkur að vinna bráðan bug að því, að semja Codex ethicus fyrir íslenska lækna og senda þeim hann til samþykktar.*²

Læknafélag Reykjavíkur kaus Guðmund Magnússon, Guðmund Hannesson og Matthías Einarsson í nefnd til að gera tillögur um siðareglur. Nefndin leitaði meðal annars til Noregs með upplýsingar og kynnti tillögur sínar á fundi í félaginu 8. nóvember 1915. Tillögurnar voru birtar í nóvembertölublaði *Læknablaðsins* 1915 og læknum gefnir þrjú mánuðir til að koma að athugasemdum.³ Nokkrar breytingatillögur bárust. Þær voru kynntar læknum í marstölublaði *Læknablaðsins* 1916 og eftir því kallað að læknar sendu atkvæði sín við breytingatillögurnar hið fyrsta.⁴

Vinnu við siðareglurnar lauk loks ári síðar á fundi Læknafélags Reykjavíkur 13. nóvember 1916 með því að upphaflegu tillögurnar voru samþykktar nánast óbreyttar. Margt hafði orðið til tafa og einkum það að svör frá læknum komu seint og urðu fá.⁵

Fyrstu siðareglur lækna voru í 11 greinum og giltu fyrir alla lækna sem störfuðu hér á landi. Tilgangur reglnanna var að efla gott samkomulag og bróðurlega samvinnu meðal lækna. Þær bönnuðu læknum, í viðurvist sjúklings eða annarra en læknis, að fara niðrandi orðum um stéttarbræður sína, jafnvel þótt ástæða kynni að

Dögg Pálsdóttir

lögfræðingur
Læknafélags Íslands

Dogg@lis.is

vera til slíks. Þær bönnuðu læknum að nota óparfa auglýsingar, blaðagreinar eða aðrar ósæmilegar aðferðir í því skyni að teygja sjúklinga til sín frá öðrum læknum. Þá skyldu læknar forðast eftir megni þakkarávörp og aðrar gyllingar og þá máttu þeir ekki heldur gefa í skyn að þeir þekktu betri lyf eða læknisaðferðir sem öðrum læknum væru ekki kunnar.

Siðareglurnar geymdu nokkur ákvæði um samskipti milli lækna vegna sjúklinga og virðast endurspeglar ákveðna samkeppni um sjúklinga. Þannig bönnuðu þær læknum að bjóðast til að taka að sér læknisstörf fyrir minna endurgjald en aðrir tækju. Þær mæltu svo fyrir að læknir, sem sóttur var til sjúklings, sem reyndist undir höndum annars læknis, gerði einungis það bráð nauðsynlega og ekki skyldi hann vitja sjúklingsins oftar nema fyrri lækni hefði verið tilkynnt að sjúklingur óskaði að breyta um lækni eða læknirinn hefði sagt skilið við sjúklinginn. Ef sjúklingur, aðstandendur eða læknir sjúklings vildu samráð við annan lækni skyldi það gert og læknarnir bera ráð sín saman í einrúmi. Sá læknir sem hafði sjúklinginn til meðferðar skyldi síðan fyrirskipa það sem þeir kæmu sér saman um. Næðu þeir ekki samkomulagi skyldu þeir saman, í viðurvist sjúklings eða aðstandenda, setja fram skoðanir sínar. Sjúklingurinn eða aðstandendur skyldu síðan velja hvor læknirinn skyldi halda lækningunni áfram. Ef læknirinn sem hafði stundað sjúklinginn mætti ekki til þessa samráðs skyldi aðfengni læknirinn ráðleggja það sem honum virtist bera brýn nauðsyn til en ekki vitja sjúklingsins oftar nema eftir samkomulagi við lækninn sem fyrst stundaði sjúklinginn.

Í siðareglunum eru athyglisverð ákvæði um afleysingaþjónustu lækna. Ef læknir gat ekki gegnt störfum sínum

Alldarafmælishátíð!

Læknafélag Íslands var stofnað 14. janúar 1918 og á því hundrað ára afmæli á næsta ári. Þessum merku tímamótum í sögu félagsins verður fagnað með margvíslegum hætti allt afmælisárið.

Aldarafmælisdagsofsin byrjar með hátíð sem haldin verður í Eldborg í Höfðum mánudaginn 15. janúar nk. kl. 14:00 við upphaf Læknadaga 2018.

Stjórn Læknafélags Íslands býður þér hér með að taka þátt í alldarafmælishátíðinni í Eldborg hinn 15. janúar nk. kl. 14:00 og þiggja þær veitingar sem þar verða í boði. Makar eru velkomnir.

vegna ferðalags, sem honum var ekki sérstaklega borgað fyrir, eða sjúkleika, skyldu nágrannalæknar, ef kringumstæður leyfðu, gegna störfum hans, honum að kostnaðarlausu í einn mánuð en tvo ef um sjúkleika væri að ræða, nema viðkomandi læknir auglýsti sjálfur að hann hefði fengið fyrir sig afleysingalæknir. Um greiðslu fór eftir því hvort sjúklingur væri í samlagi hjá hinum fasta lækni. Þá mátti ekki krefja sjúklinginn um gjald fyrir afleysingaþjónustuna nema afleysingalæknirinn hefði farið lengra frá heimili sínu en eina mílu eða ef um meiri háttar operation hefði verið að ræða. Afleysingalæknirinn mátti á hinn bóginn þiggja endurgjald, væri það boðið. Embættislausum læknum var heimilt að setjast að hvar sem vera skyldi. Þó mátti læknir, sem verið hafði aðstoðarlæknir fyrir annan eða staðgengill, ekki setjast þar að fyrr en að minnsta kosti eitt ár var liðið frá því hann dvaldist þar og forðast skyldi hann að rýra á nokkurn hátt álit þess læknis sem hann starfaði fyrir.

Í siðareglunum eru einnig fyrir mæli um þjónustu lækna við aðra lækna, konur þeirra, ekkjur og ófullveðja börn. Þessir aðilar áttu rétt á ókeypis læknishjálpar hjá hverjum þeim lækni sem þeir óskuðu. Þó mátti ekki krefjast ókeypis læknishjálpar ef læknir var sóttur um langan veg. Þá var lækni heimilt að þiggja endurgjald ef sá sem hjálpar naut krafðist þess, einkum ef fátækur læknir átti í hlut gagnvart efnuðum.

Ágreiningu um læknamál milli lækna skyldi skjóta til 5 manna gerðardóms sem í sátu einn kosinn af læknaeild, annar af Læknafélagi Reykjavíkur, landlæknir var sá þriðji og formaður dómsins. Loks skyldi hvor málsaðili tilnefna lækni, sem undirskrifað hafði siðareglurnar, í gerðardóminn. Hvor málsaðili átti rétt á því að ryðja einum hinna föstu dómenda úr dómnum og tók þá varamaður sæti hans. Gerðardómur skyldi leggja dóm á mál sem hann fékk til meðferðar innan misseris frá því að málsaðilar höfðu kosið dómendur. Allir læknar sem höfðu undirritað siðareglurnar skyldu hlíta úrskurði gerðardómsins.

Refsiákvæði var í siðareglunum þess efnis að læknar sem brytu gegn þeim skyldu hvorki njóta afleysingahlunninda né ókeypis lækniþjónustu fyrir sig og sitt fólk.⁵

Á fundi í Læknafélagi Reykjavíkur 5. mars 1917 var samþykkt tillaga að lögum fyrir Læknafélag Íslands, sem birtust í 3. tölublaði *Læknablaðsins* 1917. Læknar voru beðnir að senda athugasemdir sínar hið fyrsta.⁶ Ekki er að sjá að neinar athugasemdir hafi borist við drögin.

Fyrstu lög Læknafélags Íslands voru stutt, 11 greinar. Um tilgang félagsins segir í 2. gr.:

Tilgangur félagsins er að efla hag og sóma íslenskrar læknastéttar, samvinnu meðal lækna í heilbrigðismálum þjóðarinnar og glæða úhuga lækna fyrir öllu, er að starfi þeirra lýtur.

Félagsmenn gátu orðið allir íslenskir læknar sem tekið höfðu fullkomið læknaþróf, hvort sem þeir væru búsettir hér á landi eða erlendis.

Í stjórn félagsins skyldu vera þrjú læknar, búsettir í Reykjavík eða nágrenni. Þá skyldi kosinn einn varamaður. Formaður yrði sá sem flest atkvæði fengi, en að öðru leyti skipti stjórnin sjálf með sér verkum. Kosning skyldi fara fram í nóvember og gilda til tveggja ára, miðað við áramót. Þá skyldu læknar í Austur-, Vestur- og Norðurlandsfjórðungi kjósa einn fjórðungsfulltrúa fyrir sinn fjórðung, stjórninni til aðstoðar. Þessi fulltrúakosning skyldi fara fram um leið og stjórnarkosning.

Stjórnin skyldi sjá um allar framkvæmdir félagsins og hafa vakandi auga með öllum þeim málum sem vörðuðu læknastéttina eða heilbrigði almennings. Hún skyldi skora á alla lækna er lyku prófi að gerast félagsmenn en hún hafði jafnframt vald til að neita læknum um inn-töku í félagið og að vísa þeim úr því um stundarsakir, væri ástæða til. Aðalfund skyldi að forfallalausum halda á ári hverju í júní, júlí eða ágúst.

Á fyrsta aðalfundi Læknafélags Íslands 1919 lagði Guðmundur Hannesson fyrsti formaður þess til að Ásgeir Blöndal yrði gerður að heiðursfélagi. Hann hefði fyrstur lagt til að læknar hér á landi mynduðu félagsskap með sér. Tillagan var samþykkt samhljóða og var Ásgeir Blöndal því fyrsti heiðursfélagi Læknafélags Íslands.⁷

Heimildir

1. Hannesson G. „Íslenskt læknafélag.“ *Læknablaðið* 1915; 1: 3.
2. „Læknafundur á Eskifirði.“ *Læknablaðið* 1915; 1: 91-2.
3. Hannesson G. „Codex ethicus og íslenskt læknafélag.“ *Læknablaðið* 1915; 1: 163-7.
4. Hannesson G. „Breytingatillögur við Codex ethicus.“ *Læknablaðið* 1916; 2: 39-40.
5. Hannesson G. „Codex ethicus.“ *Læknablaðið* 1916; 2: 166-9, 71.
6. „Læknafélag Íslands.“ *Læknablaðið* 1917; 3: 41-2.
7. „Fyrsti aðalfundur í Læknafélagi Íslands.“ *Læknablaðið* 1920; 5: 97-111.

Andlátsfregn

Magnús Snædal Rósbergsson, málfræðingurinn sem stýrði iðorðasafni lækna um 12 ára skeið, lést ekki alls fyrir löngu. Eins og fram kom í viðtali *Læknablaðsins* við Magnús árið 2014 um útgáfu ICD-10 var hann aðalstjóri þess verks. ICD-10 útgáfan er langviðamesta orðasafn yfir sjúkdóma og heilbrigðisvandamál sem gefið hefur verið út á íslensku til þessa. Verkið sem kom út 1995 og 1996 unnu auk ritstjórans Magnúsar, Jóhann Heiðar Jóhannsson og Örn Bjarnason. Útgáfan var þrekvirk á sínum tíma og gerð samkvæmt samningi milli heilbrigðis- og tryggingaráðuneytisins og Orðabókarsjóðs læknafélaganna.

Fróðskaparsetrið í Færeyjum og Turið Sigurðardóttir minntust Magnúsar með þessum orðum:

Frá 1984 og í eini tólva árum var Magnús ritstjóri fyrri yrkorðasavninum hjá læknafélagi Íslands. Har framdi hann munadygt og væl hepnad starv við at fáa til vega íslensk orð og heiti á tí ovurstóra yrkismálsliga ökinum, sum læknavísindini umboða. Kunnað varð javnan um úrslitini, orðagerð, nýggjyrði og týðingar, í íslenska Læknablaðnum. Hann skrivaði grein um hetta arbeiðið í Nordisk tidsskrift for fagsprog og terminologi nr. 2 1986.

Viðtalið við Magnús: <http://www.laeknabladid.is/tolublod/2014/01/nr/5046>